

ਡਾ. ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ
209-321-3771

ਕੀ ਅਸੀਂ 'ਸੰਘਵਾਦ' ਦੀ ਮੌਤ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਾਂ?

ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਨੂੰ 543 ਤੋਂ 850 ਤੱਕ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕੇਵਲ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਘੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਵਾਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ 'ਜਨਸੰਖਿਆ ਹੀ ਕਿਸਮਤ' (Demography as Destiny) ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਾ ਇਕਮਾਤਰ ਮਾਪਦੰਡ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਖਰਤਾ, ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੰਤਰਨ ਵਿੱਚ ਮਿਸਾਲੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇਨਾਮ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਿਆਸੀ ਹਾਬੀਏ 'ਤੇ ਹੱਕ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਇਹ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੇਵਲ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ 'ਸੰਘੀ ਸੰਤੁਲਨ' ਦੀ ਡੋਰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ 'ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸੰਘ' (Union of States) ਵਜੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਬਕ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਢਾਂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਯਰਮ, ਅੱਜ ਜਨਸੰਖਿਆ) ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਭਾਰਤ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦੀ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਦੇ ਉਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਖੇਤਰੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇ ਕੇ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ? ਇਸ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖ ਵਿੱਚ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਉੱਘੇ ਸਿੱਖ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਡਾ. ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਚੇਰਾਹੇ ਦਾ ਚੀਰ-ਫਾੜ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲੱਭਣਗੇ। ਕੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਹੱਦਬੰਦੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਘਵਾਦ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਵਾਰੰਟ ਬਣੇਗੀ ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਹ ਚੁਣ ਸਕਾਂਗੇ? ਆਓ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੀਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਨਾਲ ਇਸ ਡੂੰਘੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੀਓ ਅਤੇ ਜਾਣੀਏ। - ਜਨਤਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦੀ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ: ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ੁਮੂਲੀਅਤ ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਦਿਖਾਵਾ?

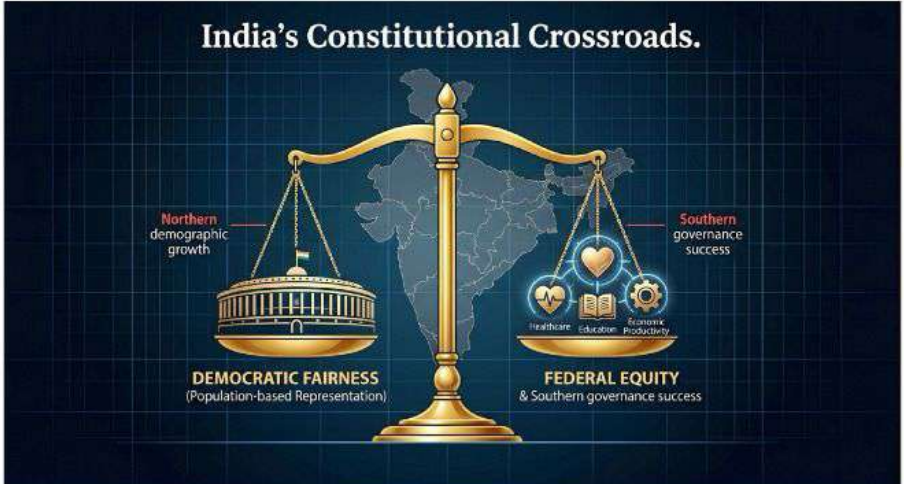
ਇੱਕ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ: ਹੱਦਬੰਦੀ, ਸੰਸਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਘੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ

ਸਾਰ (Abstract)
ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਨੂੰ 543 ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ ਲਗਭਗ 850 ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘਵਾਦ ਦੇ ਢਾਂਚੇ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ (Austin 1966, 261)। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਤਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਵਾਧੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ (ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਹੱਦਬੰਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਡੋਟਾ 2026), ਪਰ ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਸੰਘੀ ਸੰਤੁਲਨ, ਖੇਤਰੀ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਬਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (Ambedkar 1947, 384-386)। ਇਹ ਲੇਖ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੱਦਬੰਦੀ, ਕੇਵਲ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪੈਮਾਨਾ ਮੰਨ ਕੇ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ (Chhibber and Verma 2018, 102-103)। ਅਜਿਹੀ ਪਹੁੰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਘਵਾਦ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ (Jaffrelot 2003, 45-47)। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੇ ਨੀਤਿਕ ਢਾਂਚੇ, ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸੰਘਵਾਦ ਦੇ ਅੰਕੜਾਗਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਲੇਖ ਮੌਜੂਦਾ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਤਰਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਬਾਰੇ ਮੌਜੂਦਾ ਬਹਿਸ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਚੇਰਾਹੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਸੰਘਵਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

1. **ਭੂਮਿਕਾ: ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪਲ**
ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਗਿਣਤੀ 543 ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ ਲਗਭਗ 850 ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਤੁਲਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਸੰਘਵਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੁਧਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ:

- ਸੰਸਦੀ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 50% ਵਾਧਾ।
- ਨਵੇਂ ਜਨਸੰਖਿਆ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੱਦਬੰਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮੁੜ ਵੰਡ।
- ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਈ 33% ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ।

ਮੌਜੂਦਾ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਪੁਨਰਗਠਨ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੁੱਖ ਸਵਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੈ: ਕੀ ਇੱਕ ਸੰਘੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

ਡਾ. ਬੀ. ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ 'ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸੰਘ' (Union of States) ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਿਸਟਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸੰਘੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਵਚਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਸੀ। States and Minorities (1947) ਵਿੱਚ ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਬਲਗਾਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦ ਦੇ ਖਤਰਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

2. 1976 ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ
1971 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨੂੰ ਫਰੀਜ਼ (ਸਥਿਰ) ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਘੀ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ—ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਘਟਾ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ: ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਸੰਘੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

3. ਨਵੀਂ ਹੱਦਬੰਦੀ: ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

- ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਲਗਭਗ 815 ਸੀਟਾਂ।
- ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ 35 ਸੀਟਾਂ।
- ਕੁੱਲ ਵਿਸਥਾਰ—850 ਸੀਟਾਂ ਤੱਕ।

ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਅੰਕੜੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ:

- ਵੱਡੇ ਲਾਭ (ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਮੱਧ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ):
 - ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼: +40 ਸੀਟਾਂ
 - ਬਿਹਾਰ: +20 ਸੀਟਾਂ
 - ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼: +14-15 ਸੀਟਾਂ
 - ਰਾਜਸਥਾਨ: +12-13 ਸੀਟਾਂ
 - ਦੱਖਣੀ ਰਾਜ (ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਗਿਰਾਵਟ):
 - ਤਮਿਲਨਾਡੂ: +19-20 ਸੀਟਾਂ
 - ਕਰਨਾਟਕ: +14 ਸੀਟਾਂ
 - ਕੇਰਲਾ: +10 ਸੀਟਾਂ
- ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੇਗੀ, ਪਰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਠ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ' ਘੱਟ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘਟੇਗਾ।
- 4. ਜਨਸੰਖਿਆ-ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:
 - ਘੱਟ ਜਨਮ ਦਰ।
 - ਉੱਚੀ ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ।
 - ਬਿਹਤਰ ਸਿਹਤ ਸੂਚਕ।
 - ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਉਤਪਾਦਕਤਾ।
- ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਸੰਖਿਆ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੁਕਰਾਨਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਢਾਂਚਾਗਤ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ: ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਸਿਆਸੀ ਠੁਕਰਾਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।
- 5. ਸਿਆਸੀ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦ
ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਾਰ ਉੱਤਰੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮੁੜ ਵੰਡ:
 - ਚੋਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।
 - ਗਠਜੋੜ ਭਾਈਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ।

- ਖੇਤਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਬਹੁਮਤ ਦਾ ਅੰਕੜਾ:
 - ਮੌਜੂਦਾ ਬਹੁਮਤ: 272
 - ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਬਹੁਮਤ: 426
- 6. ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸੰਘੀ ਵਿਸ਼ਟੀਕਣ
 - ਅਮਰੀਕਾ: ਜਨਸੰਖਿਆ ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ (House) ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ (Senate) ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
 - ਜਰਮਨੀ: ਅਨੁਪਾਤਕ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਸੰਤੁਲਨ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਵਾਲੇ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 - ਭਾਰਤ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ: ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਸਦਨ (ਰਾਜ ਸਭਾ) ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਮੁੜ ਵੰਡ ਦਾ ਸੰਘੀ ਸੰਤੁਲਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
 - 7. ਵੰਡ ਤੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਤੱਕ: ਢਾਂਚਾਗਤ ਨਿਰੰਤਰਤਾ
1947 ਦੀ ਵੰਡ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਿਆਸੀ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਨਤਾ ਉਭਰਦੀ ਹੈ:
 - ਸਿਆਸੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵੰਡੋ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੁਨਰਗਠਨ।
 - ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਤਰਕ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ।
 - ਅਸਮਾਨ ਖੇਤਰੀ ਨਤੀਜੇ।
 - 1947 ਵਿੱਚ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਬਦਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ; ਅੱਜ ਹੱਦਬੰਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਰਹੀ ਹੈ।
 - 8. ਜਨਸੰਖਿਆ ਹੀ ਕਿਸਮਤ (Demography as Destiny)
ਵੰਡ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਕਾਰਕ (ਯਰਮ) ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੀ ਖ਼ਤਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਮੁੱਖ ਕਾਰਕ ਜਨਸੰਖਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ

ਸਮਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਨਸੰਖਿਆ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਕਿਸਮਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਵਰਗੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋ-ਓਹਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

9. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੀਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸੰਘੀ ਬਰਾਬਰੀ
ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੀਤਿਕਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ:

- ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਸੰਜਮ।
- ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।
- ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ।

ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਖੇਤਰੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਧਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਘੀ ਸੰਤੁਲਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇਗਾ।

10. ਸੰਤੁਲਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ
ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਸਿਸਟਮ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- ਅੰਕੜਾਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ।
- ਪਰ ਖੇਤਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ।

ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਦੇਹਜ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਘੱਟ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਸਿਆਸੀ ਤਣਾਅ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ।

11. ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਚੋਣ
ਭਾਰਤ ਅੱਜ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ:

1. ਸਿਰਫ਼ ਜਨਸੰਖਿਆ ਅਧਾਰਤ ਲੋਕਤੰਤਰ: ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦੀ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ।
2. ਸੰਤੁਲਿਤ ਸੰਘੀ ਲੋਕਤੰਤਰ: ਸਾਂਝੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਸ਼ਕਤੀ।
12. ਸਿੱਟਾ: ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਬਕ
1947 ਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਢਾਂਚਾਗਤ ਫੈਸਲੇ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰਗਾਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੀ ਬਹਿਸ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪਰ ਸਬੰਧਤ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ: ਇਹ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵੰਡ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮੁੜ ਵੰਡ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਘੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੈ।
- ਨੋਟਸ (Chicago Style):
 - ਬੀ. ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ, States and Minorities (1947)।
 - ਗ੍ਰੈਨਵਿਲ ਆਸਟਿਨ, The Indian Constitution: Cornerstone of a Nation (1966)।
 - ਕ੍ਰਿਸਟੋਫ ਜਾਫਰੇਲੋਟ, India's Silent Revolution (2003)।
 - ਪ੍ਰਦੀਪ ਫਿੱਬਰ ਅਤੇ ਰਾਹੁਲ ਵਰਮਾ, Ideology and Identity (2018)।

ਸਪੈਨਿਸ਼ ਕਹਾਵਤ: 'ਜਿਹੜਾ ਰੁੱਖ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਹੀ ਟੇਢਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਤਣਾ ਕਦੇ ਸਿੱਧਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।'